

Opgave i GT601
Israels historie og bibelsk arkæologi
Af Lars Malmgaard Jensen

Godkendt opgaveordlyd:

Hvordan kan man bruge tekster som kilde i en historisk rekonstruktion af Israels historie?

Fjellhaug International University College

Forår 2022

Indledning

I klassisk kristen tradition er historie og teologi uadskillelige. Den moderne historievidenskab er derfor en udfordring som teologien må tage dybt alvorligt. I teologien må man forholde sig til de bibelske tekster, ikke bare som teologisk litteratur, men også som *historisk* tekst; dvs. at afgøre i hvilket omfang de historiske tekster – ikke mindst når det kommer til Gammel Testamente – vitterligt beretter om reel historie. Her støder man som teolog da ind i den udfordring, at historievidenskaben i årenes løb er vokset til et komplekst problemfelt, der inddrager så forskelligartede discipliner som litterær hermeneutik til arkæologi. Det kræver et grundlæggende arbejde. Dertil kommer, at udviklingen indenfor GT-forskningen viser, at der på *ingen* måde er enighed om, hvordan de forskellige data skal vægtes, og rekonstruktionerne af Israels historie spænder derfor fra minimalistiske forsøg, hvor den bibelske historie anses for problematisk at inddrage, til maksimalistiske tilgange, hvor store dele af det bibelske materiale inddrages og anses for troværdige skildringer af historiske begivenheder.¹ Emanuel Pfoh rammer hovedet på uenighedens søm, når han skriver: “According to a critical perspective, we cannot speak of Israel in history *without firm evidence*, and we cannot base our image of historical Israel on the biblical Israel that dwells in the Old Testament.”² Og lige netop dette er sagens kerne, idet Provan, Long og Longman III responderer: ”The real disagreement in this whole debate is about what *counts* as evidence.”³

Problemformulering og afgrænsning

Det er ovenstående uenighed, der er baggrunden for problemformuleringen i opgaven. I hvilken grad kan man bruge tekster som kilde i en historisk rekonstruktion? Hvad er teksternes værdi for historio-grafien? Spørgsmålets omfang nødvendiggør en tydelig afgrænsning. Opgavens sigte vil ikke være at foretage en egentlig historisk vurdering af eksakte *cases*, men derimod at foretage en række metodiske overvejelser, der har betydning for, hvordan man håndterer fortolkningen af de data, som er fælles for historikerne. I denne forbindelse er det, at *teksterne* kommer ind i billedet, som en af de data historikeren må forholde sig til, og hvilken pålidelighed de har sammenlignet med arkæologiske fund mm. Både teksterne og arkæologien spiller en rolle for rekonstruktionen, men spørgsmålet er, hvad relationen er mellem dem? Når jeg sigter til *tekster*, mener jeg da de senere gengivelser af hi-

¹ Knauf og Guillaume 2016: 9 skriver, at termene minimalistisk og maksimalistisk er ”polemical designations”, men da de er brugte i forskningen, vil de blive bibeholdt i opgaven.

² Pfoh 2009: 17. Min kursivering.

³ Provan, Long, og Longman 2015: 9. Kursivering original.

storiens, der er nedskrevet, og altså ikke artefakter som inskriptioner og lignende, der jo i streng forstand er tekst, men som jeg i denne forbindelse regner med til arkæologien. Derudover er det særligt de tekster, som optræder i GT, som vil have det naturlige fokus.

Den minimalistiske argumentation

I den såkaldt minimalistiske forskning forsøger man oftest at se paralleller mellem de bibelske tekster og senere hellenistisk tid.⁴ GT anses ydermere ikke for at være en troværdig kilde i en rekonstruktion af den historie, den ellers påstår at beskrive. Jeg vil i det følgende forsøge at give et kortfattet overblik over den minimalistiske tilgang til de bibelske tekster, og forsøge at forklare, *hvorfor* man stiller sig særdeles kritisk til GT som historisk kilde, og derfor i udstrakt grad rekonstruerer Israels historie ud fra andre data end de tekstlige.⁵ Det samler sig om to punkter:

- 1) Den grundlæggende metode, der favoriserer arkæologisk empiri over tekstlige vidnesbyrd
- 2) Den manglende tillid til teksterne som troværdig kilde til de begivenheder, de antageligt beskriver

Disse forudsætninger vil jeg efterfølgende kritisere, og forsøge at vise, at en mere nuanceret forståelse af de foreliggende data giver grund til at give teksterne en mere fremtrædende og positiv rolle i rekonstruktionsarbejdet.

For minimalister vinder sten ikke bare over saks men også papir

Om det er sten (arkæologiske vidnesbyrd) eller papir (teksterne) man satser på, er ikke bare afgørende i en børneleg men i særdeleshed også i historiografien. I nærværende debat er der ikke enighed om, hvorvidt der er en historisk kerne i noget så basalt som det tidlige Israel og Judas historie i Kanaan, sådan som den beskrives i de bibelske tekster. Har der eksempelvis eksisteret et forenet davidisk kongerige omkring det 10. århundrede f. Kr.? Pfoh svarer nej, og konstaterer: "We would be better off to work with the available data and stop waiting for evidence of a mythic past to appear."⁶ Når eksempelvis Pfoh ankommer til en negativ vurdering af holdbarheden i de bibelske beretninger, skyldes det en ganske bestemt forståelse af, hvad der menes med 'available' data. For at komme til den konklusion som Pfoh gør, forudsætter det nemlig, at *tekstens* vidnesbyrd om et sådant kongedømme i det 10. århundrede f. kr. ikke kan regnes for at høre med til *reelle* og tilgængelige data, men at arkæologien derimod får det afgørende ord. Den minimalistiske GT-forskningens *grand old men*, Niels

⁴ Se f.eks. Wajdenbaum 2013

⁵ En gavnlig oversigt over debatten, der argumenterer for en maksimalistisk position, er Kofoed 2009a

⁶ Pfoh 2009: 19

Peter Lemche og Thomas L. Thompson, argumenterer nemlig for, at den bibelske historie må kunne *falsificeres* af empiriske data for at være sandsynliggjort: “Historical probability is based on evidence from specific circumstances, in principle falsifiable, and not on the basis of rationalistic originating scenarios based on principles of non-falsifiability.”⁷ Hvor sådan empiri ikke forefindes, må man foreløbig regne en begivenhed (f.eks. det davidiske kongedømme) for uhistorisk. Vi vil senere se på, hvorvidt brugen af falsifikationsbegrebet er korrekt anvendt i ovenstående tilgang, og ikke mindst hvorvidt det er gavnligt indenfor historisk arbejde; men foreløbig konstaterer vi, at det er denne argumentation, Lemche m.fl. anfører. Denne positivistiske⁸ tilgang til historievitenskaben finder sin naturlige sammenhæng i den rolle den franske *Annales* skole, fra 1920'erne, spiller blandt minimalistiske fortalere i nyere tid. Kofoed sammenfatter skolens bidrag:

[Annales skolen] udarbejdede således en tretrinmodel til forklaring af historisk udvikling, hvor *la longue durée* med de langsomt bevægende *structures* (for eksempel klimaændringer og geologiske forandringer), og den mere mobile *la moyenne durée*, med dens *conjunctures* (det vil sige ændringer i sociologiske eller økonomiske mønstre) blev betegnet som de grundlæggende niveauer i historisk udvikling, mens det tredje niveau, *l'histoire eventuellement*, begivenhedshistorien, blev anset for at være det mere overfladiske udtryk for historisk udvikling.⁹

Denne tilgang betyder, at det netop er i de dybere empiriske lag, at historikeren skal forsøge at finde svarene. Empirien – når der er tale om arkæologiske fund mv. – kan dermed som 'hjælpehypoteser' i en eller anden grad falsificeres, og dermed (u)sandsynliggøre teksternes historiske vidnesbyrd.¹⁰ Både klimaændringer og sociologiske mønstre er netop mulige at falsificere med naturvidenskabelige metoder, mens det såkaldt *overfladiske* udtryk for historien – de begivenheder, og ikke mindst personer, som teksterne omtaler – i ringere grad er mulige at efterprøve kritisk; og dermed er teksternes vidnesbyrd, indtil de er godtgjort af arkæologien og andre discipliner, at betragte som postulater. Som Kofoed også anfører, er denne tilgang dog ikke indbygget i *Annales*-skolens model per se, men skyldes hvilken *brug* af modellen, man benytter:

⁷ Lemche og Thompson 1994: 3.

⁸ Jeg bruger her 'positivisme' i en bredere forstand, end man gør i traditionel videnskabsteoretisk forstand, hvor Poppers falsifikationskrav netop var et opgør med positivismens verifikationskritik, men i bredere forstand er Lemche, Thompson og andres metodiske tilgang i en vis grad positivistisk selvom de inkluderer falsifikationen.

⁹ Kofoed 2009a: 14

¹⁰ Kofoed 2011 anfører, at Lemche ret beset netop *ikke* kan falsificere, men kun usandsynliggøre. Jeg udbygger argumentationen senere i opgaven.

... hvis historikere bruger [modellen] til at nedskrive eller fuldstændigt afvise den menneskelige faktor som afgørende for historisk udvikling og hvis tekster afvises som primære kilder til Israels historie, så er det ikke så meget på grund af modellen selv, som det er på grund af de virkelighedsteoretiske forudsætninger, som styrer *implementeringen* af modellen.¹¹

Når teksterne i så ringe grad tillægges en værdi, skyldes det altså flere faktorer. I det følgende skal vi nemlig redegøre for den anden teoretiske forudsætning, som også ligger bag det minimalistiske udgangspunkt: Teksterne er *ikke* troværdige som kilder til den historie, de angives at beskrive.

Teksternes manglende troværdighed

Når teksterne ikke kan bruges i rekonstruktionsarbejdet ifølge mange minimalister, skyldes det for det første teksternes alder; dvs. alderen på den tidligste udgave af teksten vi som historikere er i besiddelse af. Fordi tidsafstanden mellem de foreliggende tekster, vi har til rådighed i dag og de begivenheder, der beskrives, er (for) stor, er det ikke sandsynligt, at de er troværdige længere. Hvor den klassiske historisk-kritiske tradition gjorde en dyd ud af at spore teksternes *forhistorie* ved at foretage omfattende kildesondringer, har netop minimalistiske forskere været banebrydende i deres afvisning af denne tilgang, som de har anklaget for at være dybt spekulativ.¹² Ofte blev kildesondringerne foretaget ud fra indre kriterier i teksten selv, hvorefter den historiske rekonstruktion blev foretaget ud fra netop de selvsamme 'udviklingslag', hvilket Lemche anklager for at være "et korthus baseret på cirkelslutninger".¹³ Netop her finder både minimalister og maksimalister da også fælles fodslag, idet også en forsker som Joshua Berman – der i øvrigt har en helt anderledes positiv tilgang til teksternes historiske troværdighed – skriver:

... we must accept that we may not have clear access to these putative sources. Put differently, this means that we may not have trustworthy "windows" onto the world of earliest Israel, which is to say we may not be able to chart history itself in reliable fashion through recourse to so-called internal evidence.¹⁴

Så langt kan både maksimalister og minimalister være enige; teksternes forhistorie er svær (eller umulig) at spore ved minutiøse kildesondringer. Der, hvor uenigheden viser sig, er, i hvilket omfang det, de endelige og færdige tekster som vi nu har adgang til beretter om, er historisk pålideligt. Bygger

¹¹ Kofoed 2009a: 16

¹² Se Lemche 2008a der på mange måder en opsummering af hele positionen, som den kommer til udtryk i den oprindelige Københavnerskole.

¹³ Lemche 2008a: 207

¹⁴ Berman 2016: 18

de på en troværdig historisk overlevering af enten mundtlig eller skriftlig art? Når minimalister afviser det, skyldes det for det første – som vi ovenstående var inde på – kravet om falsificering; dvs. at teksterne i en forstand er 'skyldige' (utroværdige) indtil det modsatte er bevist.¹⁵ Den anden afgørende faktor – udover teksternes sene datering – er, at teksterne åbenlyst er blevet brugt (og bruges) i et politisk og religiøst spil, der afslører deres bias.¹⁶ Det skal ikke forstås sådan, at forfatterne nødvendigvis er uærlige, men at de blot forstod deres opgave væsentligt anderledes end den moderne historiker. Pfoh konstaterer:

Modern historiography differs qualitatively from the ancient, not only because our goals are different but also because our epistemological underpinning understands reality in a way ancient people did not [...] This is one of the reasons why it does not matter those ancient and modern historiographies are both narratives or 'stories' (meaning they are both comparable = they depict reality in the same way = biblical stories are history), as I.W. Provan would argue.¹⁷

Denne åbenlyse tendens skaber behovet for en kritisk tilgang til teksterne ifølge Lemche, fordi "forfattere måske nok havde en idé om, hvad de ville med deres fortælling, men på ingen måde havde udarbejdet procedurer og metoder, der kunne skabe en kritisk historievitenskabelig." ¹⁸ Dette bidrager til kravet om, at teksterne skal falsificeres før de kan bruges ifølge minimalisterne. Kort sagt er førmoderne tekster – i særdeleshed de bibelske – *tendentiøse*, hvilket gør dem til dårlige kilder til de begivenheder, de beskriver. Det betyder ikke, at de ikke er kilder i historisk forstand. De er blot kilder til *noget andet* end det, de selv angiver. Teksterne er i virkeligheden først og fremmest kilder til en senere periode. Thompson betoner, at det derfor er i denne sene datering, at GT-forskningen må tage sit udgangspunkt:

Those who originally put together traditions [...] 'understood' their sources and presented them as traditions of 'old Israel'. The coherence and meaning that they gave to these traditions did not reflect the past, that is, the actual relations of events among groups and individuals of the early Iron Age. It reflected and answered rather the needs of the writers and their

¹⁵ Hoffmeier 2014: 48 karakteriserer tilgangen som 'mistankens hermeneutik': "there is a general skepticism toward the Bible as reliable source for history [...] Because of this hermeneutic of suspicion, the Bible is not treated in as a historical source".

¹⁶ Lemche 2013

¹⁷ Pfoh 2009: 28 i både brødtekst og note 49 med henvisning til Provan 1995.

¹⁸ Lemche 2008b: 93

audiences, who, centuries later, developed a world-view in which commitments to a moral and philosophical life dominated [...] to the intellectual currents of Hellenism”.¹⁹

Teksterne kan derfor sige os meget om hellenistisk tid, der er den tid, teksterne stammer fra, men som vidnesbyrd om den fortid de selv angiver at beskrive, er de ikke brugbare, medmindre begivenhederne de beskriver, kan sandsynliggøres af arkæologiske data.

Delkonklusion: Behovet for den metodiske diskussion

Ovenstående metodiske tilgang er ikke forblevet uimodsagt. Sådanne maksimalister, der tillægger teksterne en langt højere grad af historisk troværdighed, foretager en ganske anden rekonstruktion af den Israelshistorie, begge parter forsøger at skrive. I det følgende vil jeg argumentere for den maksimalistiske tilgang til Israels historie i en kritisk dialog med det minimalistisk udgangspunkt beskrevet ovenstående. Målet er at skitsere en alternativ metodisk tilgang, der i højere grad inkluderer teksterne som kilder i rekonstruktionsarbejdet.

Det maksimalistiske alternativ

Kritikken af den minimalistiske tilgang har flere aspekter i sig, men jeg vil afgrænse opgaven her til det problemfelt, som er mest italesat ovenstående, nemlig forholdet mellem arkæologiske data og teksternes historiske troværdighed. Her vil jeg argumentere for nødvendigheden af at inddrage de bibelske tekster i en historisk rekonstruktion og tale for troværdigheden af disse tekster. Jeg vil først skitsere de vanskeligheder, der er forbundet ved alene at forholde sig til arkæologisk empiri, ligesom jeg inddrager en diskussion om falsificeringskravets svaghed. De svagheder giver anledning til at præsentere netop *vidnesbyrdet* (testimony) som en afgørende del af historikerens værktøjskasse.

Empiri og fortolket empiri. Arkæologiens utilstrækkelighed

Når adskillige minimalistiske forskere på forhånd afskriver teksterne som brugbare i en historisk rekonstruktion, bliver vægten i endnu højere grad på de arkæologiske data. Det kan derfor synes at være et overbevisende søm i en maksimalistisk ligkiste, når arkæologien tilsyneladende ikke finder den mængde data, man burde. Pfoh konstaterer:

After decades of archaeological work in the Levant, without any epigraphic evidence found in its soil, it is fair to assume that in future histories of ancient Palestine ‘there [will be] no room for a...United Monarchy, or for such kings as those presented in the biblical stories of Saul, David or Solomon’.²⁰

¹⁹ Thompson 2000: 68–69

²⁰ Pfoh 2009: 19 med citat fra Lemche og Thompson 1994: 19

Alligevel er der en række problemstillinger knyttet til den type argumentation, som ikke lader sig ane i ovenstående isolerede citat. For det første er arkæologien i sig selv en kompleks videnskab, som på trods af 'hårde' videnskabelige metoder, der undersøger empiriske data, ikke nødvendigvis har let ved at finde frem til entydige resultater. F.eks. kommer arkæologerne Israel Finkelstein og Avraham Faust frem til særdeles forskelligartede konklusioner på trods af den fælles data, de behandler og fortolker.²¹ Når vi ser bort fra selve den arkæologiske empiri, som i sig selv kan være vanskelig at afgrænse endeliggyldigt, kommer nemlig hvordan den skal *fortolkes*. Og dette afgør ofte, hvad der regnes med til 'evidence'.²² Selv når vi ser bort fra spørgsmålet om, hvorvidt tekster kan inddrages, er det afgørende, hvordan man f.eks. vælger at datere de empiriske data. Knauf og Guillaume gør opmærksom på den enorme forskel, der eksempelvis bliver i forståelsen af Israels historie, afhængig af om forskeren accepterer en traditionel eller lav kronologi for bronze- og jernalderens Palæstina. Den forskel afhænger i høj grad af specifikke kulstof-14 prøver og dateringen af bestemte typer af filistæisk keramik.²³ En meget stor del af tilliden til de arkæologiske data hviler dertil netop på, at man har undersøgt et område eller en periode godt nok til at kunne konkludere på resultaterne. Her er det stadig tvivlsomt, anfører flere, om der er undersøgt nok til at konkludere, som Pfoh og flere med ham, gør.²⁴ Derudover synes der absolut ikke at være enighed om mængden (altså afgrænsningen) af hvilke data, der kan bruges, og andre arkæologer synes at finde markant flere vidnesbyrd, der er brugbare, når man kommer til det syntetiske arbejde, der skal inddrage teksterne.²⁵ Problemet med at bruge arkæologi er derfor, at arkæologien i sig selv altid er utilstrækkelig, fordi dens endegyldige brugbarhed indebærer en *fortolkning*. Den fortolkning vil som regel indebære, at man inddrager tekster fra oldtiden, fordi de empiriske data og teksterne kan belyse hinanden. Det er her, kravene overfor teksterne synes for alvor at blive for rigide i den minimalistiske tilgang.

Falsifikation som faldgrube

Falsifikationskriteriet er et hyppigt anvendt kriterium, og som gennemgået ovenstående er det en bærende del af den minimalistiske tilgang. Som vi skal se i det følgende, indebærer den dog også en del

²¹ Kofoed 2009b giver et overblik over de meget forskellige fortolkninger af de samme data; Kofoed følger Faust i sin forståelse.

²² Provan, Long, og Longman 2015: 201: "As is often observed, material evidence alone is ill suited to tell a story, except perhaps a very general story about the *longue durée*. Study of the material evidence is best suited for establishing general conditions and gauging the plausibility of stories that the available texts tell. If our interest is in *human* history, not just natural history or general social history, texts prove invaluable." Originale kursiveringer.

²³ Knauf og Guillaume 2016: 13

²⁴ En pointe, der er italesættes af Provan, Long, og Longman 2015: 51–52, hvorefter de tilføjer med henvisning til Nadav Na'aman, "The old truth 'absence of evidence is not evidence of absence' is particularly applicable [...In Israel]".

²⁵ Et godt eksempel er Faust 2021

faldgruber. Det er f.eks. tankevækkende ift. den kritik minimalister anfører om teksternes 'skyldighed indtil modsatte er bevist', at Popper *ikke* anså falsifikationskriteriet som et *sandhedskriterium* for en given teori, men alene som et spørgsmål om videnskabelighed kontra pseudo-videnskabelighed.²⁶ At en teori ikke kan falsificeres, er for Popper et udtryk for dets manglende videnskabelighed, men betyder ikke dermed, at dens udsagn er usandt. I sig selv er dette en varskoer om forsigtighed, når man henviser til kriteriet. Dertil kommer, at falsificering som enestående kriterie også er blevet kritiseret for at være et *idealkriterium*, som ingen videnskab i praksis kan leve op til. Kendt er Thomas Kuhns kritik, hvor han anfører, at hvis man virkelig arbejdede sådan, var der ingen videnskabelige teorier, der kunne opretholdes i praksis:

... no theory ever solves all the puzzles with which it is confronted at a given time [...] On the contrary, it is just the incompleteness and imperfection of the existing data-theory fit that, at any time, define many of the puzzles that characterize normal science. If any and every failure to fit were ground for theory rejection, all theories ought to be rejected at all times.²⁷

Overført til det videnskabelige arbejde med historiske rekonstruktioner er det vanskeligt at se, hvordan nogle som helst historiske beretninger, vi ellers anser for at være sikre og pålidelige, såsom Cæsars Gallerkrige, Athens storhed og fald eller andre antikke begivenheder, der normalt finder deres vej ind i historiebøgerne, ville kunne stå deres prøve overfor et falsifikationskriterie, og vi som moderne mennesker i stedet må opgive troen på *enhver* historisk rekonstruktion. Det viser et åbenlyst problem: falsifikationskriteriet egner sig primært til naturvidenskabelige discipliner, mens det er mere vanskeligt at se, hvordan det gennemføres indenfor de 'blødere' discipliner som litterær, samfunds- og historievidenskaber, til hvilken rekonstruktionen af Israels historie jo primært befinder sig. En skelnen som falsifikationskriteriets ophavsmand, Karl Popper, tilsyneladende selv var bevidst om.²⁸ Netop dette anfører Kofoed som afgørende:

Lemche's falsification [...] is not a falsification in the (natural) scientific meaning of the word, but at most a making-it-less-probable effort. And the dividing line [...] does not go between those who endorse the falsification principle and those who don't, but between those who falsify

²⁶ Popper 1989: 33 beskriver det sådan: "The problem [is] neither, 'When is a theory true?' nor, 'When is a theory acceptable?' [but] *to distinguish between science and pseudo-science*; knowing very well that science often errs, and that pseudo-science may happen to stumble on the truth." (Kursivering original). Samtidig er det vigtigt at understrege, at falsifikationskriteriet for Popper netop søger at øge sandsynligheden for, at videnskabelige teorier er sande. Popper vil derfor fastholde, at videnskabelige teorier oftere er sande, men siger blot i citatet, at det ikke nødvendigvis er sådan, og at en teoris åbenhed for falsifikation ikke i sig selv siger noget om det.

²⁷ Kuhn 1996: 146

²⁸ Kofoed 2009a: 11

on the basis of source-critical criteria that make the extant archeological record the interpretative framework [...] and those who falsify on source-critical criteria that appreciate the *speaking* sources as complementary to the *mute* archeological sources.²⁹

Ovenstående indvendinger betyder altså ikke, at falsifikation er ubrugeligt, eller at der ikke skal stilles krav til teksternes påstande, men at det langt fra er selvindlysende, at teksterne er ugyldige i rekonstruktionsarbejdet på forhånd, sådan som minimalisterne tilsyneladende hævder. Derimod må målet være at behandle teksterne, sådan som vi ellers går til kilder i almindelighed, nemlig med ”en epistemologisk åbenhed, som svarer til den måde, vi i øvrigt forholder os til virkeligheden på.”³⁰

Delkonklusion: Behovet for andre kilder

Arkæologiens utilstrækkelighed og falsifikationskravets umulighed at gennemføre i praksis fører os nu til opgavens endelige og vigtigste anliggende; nemlig vidnesbyrdets/tekstens centrale rolle i historisk overlevering *generelt*, og min skitsering af argumentationen for, hvorfor de bibelske tekster *specifikt* bør tages som langt mere historisk troværdige kilder end minimalisterne antager.

Afhængigheden af vidnesbyrdet

Den uenighed, der udspiller sig debatten om teksters brugbarhed i en historisk rekonstruktion, kan ikke siges kun at være en metodisk uenighed, men er et spørgsmål om epistemologiske forudsætninger. I den forbindelse er det, at filosofen C.A.J. Coadys indsigter er relevante at inddrage, da han giver en afgørende vinkel på vidnesbyrdet som fænomen.³¹ Det bærende argument, for at tage vidnesbyrd alvorligt, er ifølge Coady, at det er sådan mennesker *normalt agerer*, fordi mennesker normalt er til at stole på: “testimony is very important in the formation of much that we normally regard as reasonable belief and [...] our reliance upon it is extensive”.³² Dette udgangspunkt må tages alvorligt, da det er den dybereliggende epistemologiske forudsætning for al vores viden.³³ Coadys projekt er et forsøg på at gøre op med den skepticisme, der følger i kølvandet på den engelske filosof David Hume, og i stedet trække på indsigterne fra den skotske filosof Thomas Reid.³⁴ Opgavens omfang tillader ikke en større diskussion; hovedsagen i Coadys anliggende er, at tillid er en så basal del af vores viden, at al videnskabelighed i realiteten bryder sammen, hvis ikke tillid er udgangspunktet. Sagt på en anden måde med affinitet til vores emne: Før man inddrager videnskabsteoretiske

²⁹ Kofoed 2011: 173–174. Kursiveringer originale. Med ’speaking sources’ tænker Kofoed på teksterne.

³⁰ Kofoed 2009a: 22

³¹ Flere maksimalistiske proponenter (Kofoed 2009a; Provan, Long, og Longman 2015) henviser netop til Coady 2002, hvorfor min forståelse og brug af ham i høj grad er i forlængelse af dem.

³² Coady 2002: 7–8

³³ Jf. Hoffmeier 2014: 48 om den ”hermeneutic of suspicion” der kendetegner den minimalistiske tilgang.

³⁴ Se den korte gennemgang i Provan, Long, og Longman 2015: 47–48

overvejelser og metodiske problemstillinger, når det kommer til troværdigheden eller manglen på samme for historiske tekster, er det her, i vidnesbyrdet, enhver historisk diskussion bør tage sit udgangspunkt. I den forstand er historikeren – som alle andre mennesker – decideret *afhængige af vidnesbyrdet*: ”History, it turns out, *fundamentally* involves ’the believing of someone else’ [...] whether they are the memories of an individual, a group, or a whole community or culture”, som Long, Provan og Longmann III konkluderer.³⁵ Grundlæggende kan det altså sammenfattes sådan, at menneskelige vidnesbyrd, både af mundtlig og skriftlig art, i almindelighed bør tillægges stor værdi og troværdighed ifølge Coady. Spørgsmålet i denne opgave er da, hvordan denne *generelle* epistemologiske åbenhed og tillid til vidnesbyrdet kan appliceres, når det kommer til de *specifikke* tekster, som er af betydning for rekonstruktionen af Israels historie:

Why should not the testimony of texts that appear to be seriously intent on speaking about the past be taken deeply seriously as such, with due regard (of course) to their literary and ideological features, unless good reasons exist to consider them unreliable in what they have to say?³⁶

Her kan der peges på to omstændigheder, hvor nogle vil pege på ”good reasons”, hvor den generelle tillid til teksterne netop ikke kan opretholdes, men de i stedet må regnes for at være ”unreliable”. For det første er der udfordringen omkring teksternes sene datering; i hvilket omfang kan man stole på, at langt senere tekster videregiver et troværdigt vidnesbyrd om noget, der er sket tidligere i historien? For det andet er der hele problematikken omkring teksternes tendens. Begge de udfordringer er netop medvirkende til, at minimalistiske forskere afskriver de bibelske tekster som brugbare. Som vi skal se i det følgende, er der dog grunde til at være mere optimistisk på vegne af teksternes brugbarhed.

Teksternes overlevering

Når minimalistiske historikere anfægter, at den historiske overlevering, der med nødvendighed må have været mundtlig i store perioder, er endt ud i *utroværdige* sene tekster, skyldes det, at de med rette påpeger, at blot fordi noget (en troværdig overlevering) principielt kan lade sig gøre, er det ikke det samme, som at det *faktisk* er sket.³⁷ Alligevel er det tankevækkende, at moderne vestlige historikere har en vis bias, som favoriserer tekster over mundtlige overleveringer, fordi det er så indlejret en del af vores egen kultur. Historikeren risikerer dermed at overse de stærke faktorer, der taler for, at mundtlig overlevering i tidligere tider, og i særdeleshed i Levanten i antikken, har medvirket til

³⁵ Provan, Long, og Longman 2015: 49. Kursivering original.

³⁶ Provan, Long, og Longman 2015: 65

³⁷ Se Kofoed 2005: 59, hvor han bl.a. henviser til Lemche.

overlevering af troværdig information gennem generationer. Kofoed anfører: ”current research on mnemonic techniques of modern oral societies has revealed an extraordinary ability to memorize, preserve, and transmit even vast amounts of information over several generations.”³⁸ I en større diskussion for og imod viser Kofoed, at der er grunde til at antage, at den mundtlige overlevering i Israel har været omfattende, og at det bl.a. skyldes historiens *vigtighed*. Fortællingerne, der er blevet videregivet, har med al sandsynlighed haft en identitetsbærende (og teologisk) karakter, som ikke skal undervurderes, og at denne karakter bygger på de historiske informationer i overleveringen.³⁹ En diskussion, vi ikke kan forfølge her, men som hænger sammen med det følgende afsnit om teksternes tendens, er spørgsmålet *pro et contra* GT-teksterne som en samling fra hellenistisk tid. Når minimalister hævder, at *samlingen* af overleveringen i tekster må tilskrives entydigt til hellenistisk tid, afvises det f.eks. af en moderat forsker som Knauf, som en ”fanciful notion [that] does not survive the confrontation with the linguistic data”.⁴⁰ På lingvistisk basis er den tese altså ikke uimodsagt. I den næste sektion skal vi dertil yderligere se på teksternes tendens, der er udtryk for, hvordan en overlevering er udtryk for ’kulturelle minder’.

Teksternes tendens

Selvom der kan argumenteres for, som gjort ovenstående, at teksterne kan være blevet korrekt overleveret, anføres det af nogle, at de endelige tekster alligevel er så tendentiøse, at det ikke er sandsynligt. Det bedste er derfor ikke at bruge teksterne i rekonstruktionsarbejdet, *netop* fordi det er de fortællinger, der er blevet videregivet og derfor sandsynligvis bearbejdet. Teksterne siger mere om forfatterne selv end om begivenhederne. Adskillige minimalister, som f.eks. Philip Davies, skelner derfor hårdt mellem historie og kulturelle minder (cultural memory), og ser teksterne som primært et udtryk for det sidste. Det kulturelle minde er nutidens forsøg på at komme overens med fortiden og danne sin egen identitet. I sig selv er det dog ikke nødvendigvis problematisk. Når Thompson derfor anfører, at teksterne “answered [...] the needs of the writers and their audiences”,⁴¹ er dette ikke dermed et argument for, at teksternes vidnesbyrd er falskt. Der er nemlig intet tvingende i Thompsons logik, idet en tekst *både* kan beskrive historien og være et vigtigt kulturelt minde for skribenten; i realiteten vil det oftest være sådan. Tekster har nemlig sjældent kun et formål. At koble tekster af stor kulturel værdi entydigt til fiktionens verden, er derfor uden et reelt belæg; hvis teksterne fremstiller

³⁸ Kofoed 2005: 63

³⁹ Kofoed 2005: 97–99

⁴⁰ Knauf 2011: 51, note 7.

⁴¹ Thompson 2000: 68

sig selv som en gengivelse af historien, men samtidig er tendentiøse, må det være historikerens opgave at godtgøre, hvorfor tekstens vidnesbyrd *ikke* skal tages alvorligt:

Ideological literature can, in whole or in part, be historically accurate literature. We should therefore not assume in advance that any testimony about the past, whatever its ideological shaping and partiality, fails to speak about the past truthfully [...] We may find it necessary to believe [...] that a particular testimony is false [but the] mere presence of ideology itself in testimony, however, should never lead us to this conclusion.⁴²

I favør for maksimalisterne kan man derfor anføre, at der kan være grunde til at tænke, at tendensen, der er et udtryk for hvilke elementer i en begivenhed, der huskes, jo er *årsagen* til at historien er blevet husket og gengivet og har fået kulturel værdi; ikke fordi den er opdigtet, men fordi et folk har valgt at videregive identitetsbærende fortællinger fra deres fortid. I den proces er meget naturligvis fravalgt, men det gør ikke nødvendigvis *tilvalget* utroværdigt. For historikeren har teksterne nu i stedet et dobbelt formål: både at kunne forstå den historiske begivenhed og forfatterens virkelighed. Dette gælder også for de bibelske tekster.

Konklusion

Formålet med denne opgave har ikke været at foretage en undersøgelse af troværdigheden eller manglen på samme af en bestemt case, såsom patriarkhistorien, dommertiden eller det forenede kongedømme, men det har i stedet været at foretage en metodisk diskussion af det udgangspunkt, som henholdsvis minimalister og maksimalister har for deres arbejde. Målet har været at give et kvalificeret bud på, hvordan man kan bruge tekster som kilde i en historisk rekonstruktion af Israels historie. Redegørelsen har vist, hvordan nogle historikere i et komplekst samspil af historisk metode, der vægtlægger arkæologisk empiri, og filosofiske forudsætninger, som f.eks. en bestemt brug af falsifikationskriteriet, afviser, at teksterne kan anses for brugbare i en historisk rekonstruktion af den Israelshistorie, teksterne ellers angiver at beskrive, og i stedet må bruges til en rekonstruktion af en senere hellenistisk tids kreation af en fiktiv historie. Undervejs har opgaven forsøgt at afdække, hvorfor arkæologiske data i sig selv er utilstrækkelige, og stille spørgsmål til minimalisternes filosofiske udgangspunkt. I stedet har det været foreslået, at teksterne må behandles som vidnesbyrd om de begivenheder, de ønsker at beskrive, medmindre en vurdering kan godtgøre, hvorfor de ikke kan bruges sådan. Et af hovedformålene i diskussionen har været at anføre, at kriterierne for en sådan vurdering må foretages ud fra de kriterier, vi normalt anvender overfor menneskelige vidnesbyrd. Anlægges

⁴² Provan, Long, og Longman 2015: 91

denne vinkel må tilgangen til teksters generelle brugbarhed i en rekonstruktion af Israels historie være anderledes positiv, end det ofte er tilfældet.

Bibliografi

- Berman, Joshua. 2016. "Empirical Models of Textual Growth: A Challenge for the Historical-Critical Tradition". *The Journal of Hebrew Scriptures* 16: 1–25.
- Coady, C. A. J. 2002. *Testimony: A Philosophical Study*. Oxford: Clarendon Press.
- Faust, Avraham. 2021. "The 'United Monarchy' on the Ground: The Disruptive Character of the Iron Age I–II Transition and the Nature of Political Transformations". *Jerusalem Journal of Archaeology* 1: 15–67.
- Hoffmeier, James Karl. 2014. "The Exodus and the Wilderness Narratives". I *Ancient Israel's History: An Introduction to Issues and Sources*, red. Bill T. Arnold og Richard S. Hess, 46–90. Grand Rapids, Michigan: Baker Academic.
- Knauf, Ernst Axel. 2011. "Against Historiography - In Defense of History". I *Enquire of the Former Age: Ancient Historiography and Writing the History of Israel*, red. Lester L. Grabbe, 49–56. Library of Hebrew Bible/Old Testament studies 554. New York, NY: T & T Clark International.
- Knauf, Ernst Axel, og Philippe Guillaume. 2016. *A History of Biblical Israel: the fate of the tribes and kingdoms from Merenptah to Bar Kochba*. Worlds of the ancient near East and Mediterranean. Sheffield, UK: Equinox.
- Kofoed, Jens Bruun. 2005. *Text and History: Historiography and the Study of the Biblical Text*. Winona Lake, Indiana: Eisenbrauns.
- . 2009a. "Prolegomena til Israels historie". *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* (3): 5–24.
- . 2009b. "Statsdannelsen". *Dansk Tidsskrift for Teologi og Kirke* (3): 91–112.
- . 2011. "Factualizing the Evasion: A Response to Niels Peter Lemche". I *Enquire of the Former Age: Ancient Historiography and Writing the History of Israel*, red. Lester L. Grabbe, 164–178. Library of Hebrew Bible/Old Testament studies 554. New York, NY: T & T Clark International.
- Kuhn, Thomas S. 1996. *The Structure of Scientific Revolutions*. 3rd ed. Chicago, Illinois: University of Chicago Press.
- Lemche, Niels Peter. 2008a. *Det gamle testamente mellem teologi og historie: den historisk-kritiske bibelforsknings storhed og fald*. København: Anis.
- . 2008b. *Gammeltestamentlig og bibelsk teologi*. København: Anis.
- . 2013. "History as an Argument for Land Possession". I *The Politics of Israel's Past: The Bible, Archaeology and Nation-Building*, red. Emanuel Pfoh og Keith W. Whitelam, 102–119. The Social World of Biblical Antiquity 8. Sheffield: Sheffield Phoenix Press.
- Lemche, Niels Peter, og Thomas L Thompson. 1994. "Did Biran Kill David? The Bible in the Light of Archaeology". *Journal for the Study of the Old Testament* 19 (64): 3–22.
- Pfoh, Emanuel. 2009. *The Emergence of Israel in Ancient Palestine: Historical and Anthropological Perspectives*. Copenhagen international seminar. London: Equinox Pub.
- Popper, Karl R. 1989. *Conjectures and Refutations: The Growth of Scientific Knowledge*. 5th ed. (rev.). London; New York: Routledge.
- Provan, Iain W. 1995. "Ideologies, Literary and Critical: Reflections on Recent Writing on the History of Israel". *Journal of Biblical Literature* 114 (4): 585–606.
- Provan, Iain W., V. Philips Long, og Tremper Longman. 2015. *A Biblical History of Israel*. Second Edition. Louisville, Kentucky: Westminster John Knox Press.
- Thompson, Thomas L. 2000. *The Bible in History: How Writers Create a Past*. London: Pimlico.

Wajdenbaum, Philippe. 2013. "In Search of Platonic Israel". I *The Politics of Israel's Past: The Bible, Archaeology and Nation-Building*, red. Emanuel Pfoh og Keith W. Whitelam, 28–48. *The Social World of Biblical Antiquity* 8. Sheffield: Sheffield Phoenix Press.